

1918

Överborg i Nås

Anna Hamberg

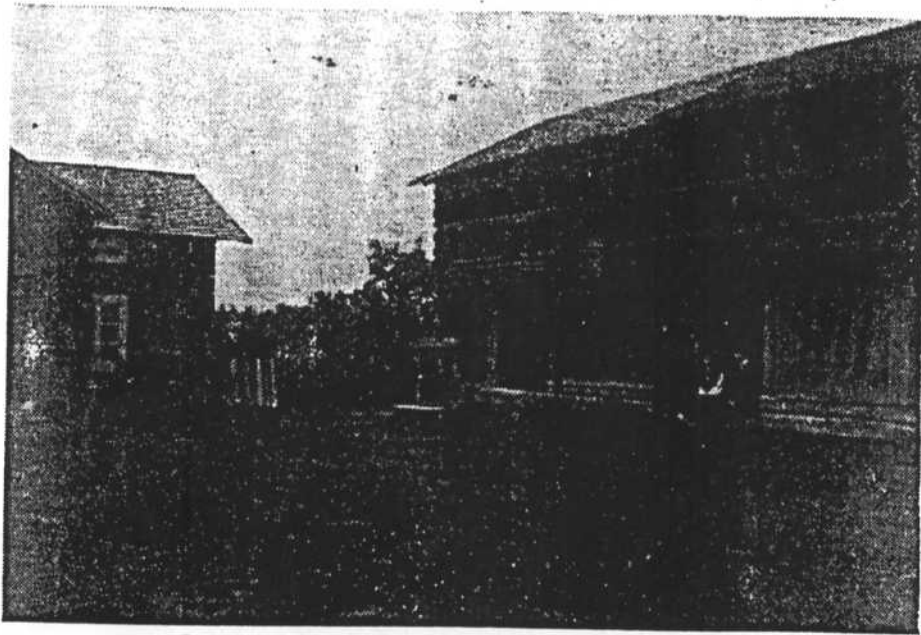
Dalabyar

NÅGRA BYAR I DALARNA
SKILDRADE AV
BYBOR

FALU NYA BOKTRYCKERI A-B
i distribution

Levi Holm

DALA SAML

Den gamla prästgården, nu flyttad till Skansen

Överborg i Nås

Anna Hamberg

Byn Överborg är belägen i norra delen av Nås socken. Den del av byn, som ligger mellan landsvägen och Västerdalälven är tätbebyggd, och gårdarna ligga i rad. På andra sidan landsvägen är den gamla bebyggelsen borta, sedan Bergslaget anlade Borgs gård. Gårdsnamn såsom Bäckerkers, Höksammils, Knippers, Jugas Jons, Kringeltäppa m. fl. äro därför ej kända av den yngre generationen. Överborg torde vara en gammal kulturbygd, ty här låg den gamla prästgård, som 1917 flyttades till Skansen.

Näringarna voro i gamla tider jordbruk, med kolning, malm- och forkörning som biförtjänster, och de långa avstånden,

oftast flera mil, voro ansträngande för både män och hästar. Men även kvinnorna hade sin dryga anpart, det dagliga arbetet i ladugården, förädling och bearbetning av dess produkter, såsom mjölk, kött och ull, och därjämte omsorgen om männens matsäck. Gårdarna voro omkring 1850-talet, ja, ännu senare, i hög grad självförsörjande vad beträffar mat och kläder.

Man kan lätt få den föreställningen, att dammodet var enkelt på den tiden, men i själva verket var det ganska invecklat. Det gällde att ej ta fel på de

olika varianterna av dräkten. Böndagar och andra helgdagar användes mörkrandade kjolar, annandagar och söndagar rödrandade. Det berättas, att en mora en gång misslynt vände hem igen, när hon hunnit halvvägs till kyrkan, därför att hon upptäckte att dräkten ej var den rätta. Hon förebrådde sin man, att han ej gjort henne uppmärksam på vad det var för dag, men han menade, att hon borde hålla reda på det själv. Föga belåten med svaret yttrade hon: »Kan jag ha reda på dagarna, jag som bara hör fåren bräka.»

Om en kvinna inte själv kunde göra de rätta vecken, »rännorna», på huvudduken, och inte hade någon i gården som kunde hjälpa henne, måste hon gå till en granne för att få hjälp. Frisyren var det noga med även då, men hårfrisörskans yrke var okänt. Hårvården vid särskilda tillfällen, exempelvis vid bröllop, fordrade dock sakkunnig hjälp, när röda band skulle flätas in i håret och detta läggas upp på vackert sätt. I övrigt förhöjdes ofta frisyren med en lösfläta. Håret skulle vara mittbenat och slätt, naturliga lockar ansågs nästan ovärdat.

Någon gång anordnade man lekstuga, det vill säga dans. Från den tiden härstammar en låt, till vilken man sjöng orden: »Först till Snickarns, sen till Sme'n, och så till Fältivars i kammarn». En annan skald försökte sig på att rimma om varje by i Nås. Det blev en lång visa med udd och snärt. Den började så här: »I Borgheden lite för dagen, i Överborg sover de än», och fortsatte sedan med de övriga byarna.

En gammal sed, som fanns kvar in på 90-talet var »spögubbens», kyrkvaktarens besök strax före jul för att hämta avlöningen för året in natura. Varje gård fick efter behag lämna sitt bidrag av bröd, kött, smör, ull, lin och vad de för övrigt ansåg sig kunna ge. Även en sup hörde ibland till fägnaden. Spögubben var i allmänhet välkommen, men en och annan kunde väl av tanklöshet anse det onödigt. Den siste innehavaren av tjänsten var glad, när han slapp besöka gårdarna för att få sin rättmätiga tribut.

Övernaturliga historier är det sparsamt med i Överborg, men en bybo, avliden för några år sedan, berättade en gång, vad han varit med om för sextio år sedan. Han hade haft en sjukskjuts, och var på hemväg på Nederborgsvägen, då hästen började visa tecken till rädsla och stannade. Omsider fick mannen den att gå några steg, varvid hästen gjorde ett kast, som om den hoppat över något, nosade i marken och började fnysa. Mannen började också känna det olustigt och satte sig upp för att rida. Tätt framför sig fick han då se en varelse, som bar en annan på ryggen. Kanske hade den skadats av hästen? Mannen menade på hästen för att ta reda på, vem det var, då plötsligt alltsammans var försvunnet. Hemfärden gick sedan utan vidare störningar.

En namnkunnig överborgbo vid denna tid var Jugas Jon. Han hade en son som dog ogift. Man hade länge roligt åt ett ordstäv efter denna Jon, översatt betyder det: »Han tyckte det var tråkigt, att sonen ej fick stifta bekantskap med flickorna i ungdomen». Ett av hans favorittryck, när han berättade om händelser som timat i hans barndom var: »När jag var en liten kult och makan en slänga».

Efter föräldrarnas död var sonen Olar ensamboende. Han fick en tid den föreställningen att banker ej voro att lita på, varför han, som man läser i någon anekdot, beslöt att ta ut sina besparingar för att se om de funnos kvar. Det måtte de ha gjort, ty efter hans död erhöll socknen en större donation. Olar var mycket intresserad av matematik och fann stort nöje i algebra. Även läsning intresserade honom.

Jubb Ingeborg hette en kvinna, som levde vid samma tid. Hon var kunnig i mångt och mycket och ansågs för »klok». Det stämde precis om man i ordet klok innefattar snabb uppfattning, god anpassningsförmåga, psykologisk blick, en aning finurlighet och rådighet. Hjälpsam var hon alltid, och man kunde i allt bryderi

lita till henne. När husmodern i den gård hon var piga hade sin nedkomst, var det Ingeborg som assisterade, och ansåg man sig förorättad, vädjade man till henne. Man ville till och med att hon skulle bota krämpor på både folk och kreatur och förutsäga framtiden.

Hon var väl förfaren i olika handarbeten, även knyppling, och använde då de gamla bygdemönstren. Hon besatt en enastående färdighet att hantera ett till synes hopplöst virrvarr av knypelpinnar, och det är beklagligt, att ingen lärde sig denna konst av henne. Den lilla »bandsked» där hon vävde bandbårder till kjolar och förkläden, var alltid varpad, och någon bård påbörjad. Efter mannens död orkade hon ej ha kor någon längre tid, men några getter skötte hon så länge krafterna tillät. Av deras hår spann hon garn och förfärdigade »skoträlingar», luddor. Hon höll då maskorna över tummen och sydde med en grov bennål, »skoträlingsgäl». Det blev smidigt och fast och gick dessutom fort.

Virkning var heller ingen okänd konst i byn, och minst för Jubb Ingeborg. Man virkade »hjärtvärmare», vantar och »armringar». Strumpeband tillverkades på sitt särskilda sätt, det hette att man »flätade strumpeband», men arbetet såg ut som vävt. Det utfördes utan andra redskap än händerna.

En annan artikel som Jubb Ingeborg var känd för, var näverkontarna. Hon gjorde dels stora, rymmande 30—40 liter bär, dels små leksakskontar för barn. När det blev svårt att anskaffa näver till dessa större arbeten, hittade hon på att göra dockor av näver, och de blevo snart omtyckta souvenirer.

Jubb Ingeborg var alltid gladlynt och pigg med förtröstan och förnöjsamhet som utmärkande drag. Om söndagarna höll hon andakt med textläsning och psalmsång, och hon var alltid nöjd, om någon kom och deltog i andakten.